

АДМІНІСТРАТИВНА І КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація: стаття присвячена правовій характеристиці адміністративній відповідальності, тобто виявленню особливостей даного виду юридичної відповідальності, через порівняльний аналіз з кримінальною відповідальністю. Вказано, що є спільне і чим відрізняється один вид відповідальності від іншого.

Ключові слова: юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, злочин, правопорушення, суспільна небезпека, суспільна шкідливість, санкція, покарання, юрисдикція.

Аннотація: стаття посвящена правовій характеристиці адміністративної відповідальності, виявленню особливостей даного виду юридичної відповідальності, через порівняльний аналіз з кримінальною відповідальністю. Указано, що є спільне і чим відрізняється один вид відповідальності від іншого.

Ключевые слова: юридическая ответственность, административная ответственность, уголовная ответственность, преступление, правонарушение, общественная опасность, общественная вредность, санкция, наказание, юрисдикция.

Розглядаючи адміністративну та кримінальну відповідальність, слід відмітити, що вони певною мірою схожі між собою, адже кожна з них – це відповідальність перед державою. Крім того, для адміністративних правопорушень та злочинів, як підстав адміністративної та кримінальної відповідальності, характерні такі спільні ознаки, як суспільна небезпека, протиправність, караність та винність. В той же час, адміністративна відповідальність відрізняється від кримінальної за своїми нормативними і фактичними підставами.

Нормативні підстави адміністративної відповідальності закріплені в нормах адміністративного права (КпАП України, інших законах), а кримінальна відповідальність – в статтях Кримінального кодексу України.

Адміністративну і кримінальну відповідальність варто розрізняти за їх фактичними підставами. Так, фактичною підставою адміністративної відповідальності служить конкретний склад адміністративного проступку – протиправної, винної (умисної або необережної) дії чи бездіяльності, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. При цьому адміністративна відповідальність за порушення, передбачені адміністративним законодавством, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності (ст. 9 КпАП) [1].

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого кримінальним законодавством України, тобто такого протиправного діяння, що за своїми об'єктивними властивостями представляє більш високу суспільну небезпеку для держави та суспільства і вимагає застосування до злочинця відповідних заходів покарання (ст. 2 КК України) [2]. Згідно ст. 11 КК України кримінальна відповідальність настає за злочин – передбачене кримінальним законодавством суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Основним критерієм розмежування злочину та адміністративного правопорушення є така юридична категорія, як суспільна небезпека. При цьому необхідно враховувати елементи суспільної небезпеки: її ступінь, а також кількісний фактор (повторність, рецидив правопорушення). Адміністративні проступки відрізняються від злочинів меншим ступенем суспільної небезпеки, відсутністю великої шкоди для суспільства, яку завдають йому злочини. Ця різниця проявляється у всіх ознаках протиправних діянь обох видів: об'єкті, об'єктивній стороні, суб'єкті та суб'єктивній стороні.

Необхідно відмітити відмінність об'єкту посягань злочину та адміністративного проступку. Так, однією з важливих особливостей адміністративної відповідальності є її тісний зв'язок з організаційно-управлінськими відносинами в суспільстві, які в цілому можна розглядати безпосереднім об'єктом посягання адміністративного проступку. Деякі злочини також зазіхають на відносини в сфері державного управління, але ці відносини не є єдиним об'єктом злочинних проявів в суспільстві.

Характеризуючи об'єктивну сторону адміністративних правопорушень та злочинів, слід відзначити, що як в першому, так і в другому випадках цей елемент їх складу включає в себе сукупність ознак, які характеризують зовнішній прояв протиправного діяння (дія чи бездіяльність), його шкідливий результат, причинний зв'язок між діяннями та результатом, місце, час, спосіб, засоби та знаряддя споєння правопорушення.

В цілому зазначені ознаки об'єктивної сторони адміністративного проступку та злочину співпадають, але розрізняються за характером та ступенем суспільної небезпеки, що знайшло своє відображення в конкретних складах, визначених в чинному адміністративному та кримінальному законодавстві. Зокрема, на зміну обсягу суспільної небезпеки зазначених правопорушень й, відповідно, на їх кваліфікацію, може впливати спосіб протиправної дії: активний чи пасивний.

Адміністративна відповідальність від кримінальної відрізняється колом суб'єктів відповідальності.

Суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути фізичні та юридичні особи [3, с.166; 4, с.110-112].

До кримінальної відповідальності можуть бути притягнуті фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), осудні, які вчинили злочин у віці, з якого відповідно до чинного законодавства може наставати кримінальна відповідальність. Крім того, кримінальне законодавство передбачає відповідальність спеціальних суб'єктів, тобто фізичних осудних осіб, які мають спеціальні ознаки, що стосується різних

властивостей таких осіб (громадянство, посадове становище, виконання професійних чи спеціальних функцій тощо). З урахуванням ступеня суспільної небезпеки кримінальне законодавство містить норми, в яких визначена більш низька, ніж в адміністративному законодавстві. Вікова межа притягнення осіб до відповідальності – 14 років.

Розглядаючи суб'єктивну сторону адміністративних проступків та злочинів, відмічаємо, що на відміну від об'єктивної сторони, цей елемент характеризує внутрішню сторону протиправного діяння, тобто внутрішні процеси, що відбуваються у свідомості суб'єкта та характеризують його волю, психічне ставлення до скоєного проступку чи злочину та його наслідки. Складовими суб'єктивної сторони є вина (у формах умислу чи необережності), мотив та мета, які в однаковій мірі характерні як для адміністративного правопорушення, так і для злочину.

Крім того, адміністративне правопорушення та злочин можуть характеризувати також обставини, що виключають, пом'якшують або обтяжують відповідальність за скоєне протиправне діяння, з'ясування яких покладається на державні органи, уповноважені розглядати відповідні справи.

Таким чином, адміністративний проступок відрізняється від злочину за сукупністю усіх фактичних ознак протиправного діяння: об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною.

В той же час, ряд спільних рис мають адміністративне та кримінальне покарання. Відмінності, які існують між ними, обумовлені різницею ступеня суспільної небезпеки, тяжкості адміністративних правопорушень та злочинів.

Адміністративне стягнення визначається в законі як міра відповідальності, яка застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співіснування, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами (ст. 23

КпАП). Адміністративне стягнення є заходом примусу, але у нормативному визначенні підкреслюється його попереджувально-виховний характер.

В нормативному значенні кримінального покарання воно розглядається як кара, тобто захід примусу, що застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні її прав і свобод (п. 1 ст. 50 КК). Далі в якості додаткових цілей називається виправлення засудженого, запобігання вчиненню нових злочинів ним та іншими особами.

Види адміністративних стягнень та кримінальних покарань закріплені у Загальній частині розділу другого КпАП України (ст. 24) та КК України (ст. 51). Перелік адміністративних стягнень містить лише основні з них. Іншими законодавчими актами можуть бути встановлені й інші види стягнень (ст. 24). Перелік кримінальних покарань є вичерпним (ст.51).

Склад суб'єктів, які уповноважені притягувати винних осіб до адміністративної відповідальності є досить значним за рахунок включення до нього великої кількості органів державної виконавчої влади галузевої компетенції. Притягнення ж винної особи до кримінальної відповідальності здійснюється тільки судом.

Проведення у справах про адміністративні правопорушення має ряд спільних рис з кримінальним процесом, особливо щодо розгляду справи про адміністративне правопорушення колегіальним органом або посадовою особою у спеціальному засіданні. Тим не менш, кримінальний процес має значно складнішу структуру, включає ряд стадій, які відсутні в провадженні по адміністративних справах.

Слід відмітити, що в КпАП зберігаються ряд приписів, що базуються на концепції тісного зв'язку адміністративної та кримінальної відповідальності. Зокрема, в ст. 9 КпАП України зазначається, що «адміністративна відповідальність за порушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності», тобто підкреслюється

схожість ознак окремих адміністративних правопорушень та злочинів. Аналогічне положення міститься в нормі щодо строків накладення адміністративного стягнення (ст.38 КпАП).

Завершуючи розгляд питання про співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності, можна зробити наступні висновки.

Кримінальна та адміністративна відповідальність певною мірою схожі між собою за фактичною підставою відповідальності – наявністю у діях особи складу адміністративного порушення або складу злочину, основними ознаками цих складів, основними загальними ознаками протиправних діянь обох видів (суспільна небезпека, протиправність, караність та винність).

Основним критерієм розмежування злочину та адміністративного правопорушення є суспільна небезпека. При цьому необхідно врахувати елементи суспільної небезпеки. Більшість адміністративних правопорушень відрізняється від злочинів меншим ступенем суспільної небезпеки, відсутністю великої шкоди для суспільства, яку завдають йому злочини. Різниця у ступені суспільної небезпеки відбивається у всіх ознаках протиправних діянь обох видів: об'єкті, об'єктивній стороні, суб'єкті та суб'єктивній стороні.

Важливо відмітити, що між суб'єктами адміністративної та кримінальної відповідальності відмінність полягає в тому, що кримінальна відповідальність застосовується тільки до фізичних осіб, тоді як до адміністративної відповідальності можуть притягуватися й юридичні особи.

Порівняльний аналіз норм адміністративного та кримінального законодавства дає підстави запропонувати включити до обставин, що виключають адміністративну відповідальність, як це зроблено у кримінальному законі, затримання особою інших осіб, що вчинили правопорушення, фізичний або психічний примус, а також виконання законного наказу або розпорядження. У зв'язку з цим необхідно внести відповідні зміни та доповнення до КпАП України.

Вважаємо, що реформування адміністративної відповідальності дозволить суттєво підвищити її ефективність та соціальне значення

Тому, звертаючи увагу на вище сказане, можна зробити висновок, що крім загальних ознак, які характерні юридичній відповідальності, адміністративній відповідальності властиві ще й такі як [5, с.15-19]:

По-перше, підставою адміністративної відповідальності є вчинення адміністративного проступку.

По-друге, до адміністративної відповідальності притягують органи, які передбачені законодавством (розділ 17 Кодексу України про адміністративні правопорушення). На даний момент до органів адміністративної юрисдикції, які мають дане право, відносяться: адміністративні комісії при виконавчих комітетах міських, сільських та селищних рад; виконавчі комітети сільських, селищних рад; районні суди (судді); органи внутрішніх справ, органи державних інспекцій та інші органи державної виконавчої влади (посадові особи), уповноважені на це діючим законодавством.

По-третє, адміністративна відповідальність полягає в застосуванні до винних осіб засобів адміністративної відповідальності, такі як засоби стягнення (ст. 24 КпАП), засоби впливу, що застосовуються до осіб у віці від 16 до 18 років (ст. 24-1 КпАП) та адміністративні стягнення (санкції), які, згідно із законодавством, застосовуються до юридичних осіб [6, с.7].

По-четверте, законодавством України передбачено спеціальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Провадження у справах про адміністративні правопорушення, порівнюючи з цивільним та кримінальним провадженнями, спрощене, що дає змогу оперативно та без зайвих матеріальних затрат захистити права, свободи та законні інтереси громадян, організації і державу, та притягнути правопорушника до відповідальності.

По-п'яте, підстави та порядок притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності регулюється нормами адміністративного права. Основним нормативно-правовим актом, який передбачає

адміністративну відповідальність є Кодекс України про адміністративні правопорушення, інші Кодекси та закони.

По-шосте, суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи [7, с.133-136].

По-сьоме, адміністративна відповідальність реалізується органом (посадовою особою), якому порушник безпосередньо не підлеглий.

І, на кінець, по-восьме, адміністративна відповідальність менш суворіша за кримінальну.

Список використаних джерел

1. Кодекс про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради України. – 1984. – Додаток до №51. – Ст. 1122.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України – 2001. - № 25-26. – Ст. 288.
3. Административное право Украины / За ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2001. – 527 с.
4. Коваль Л.В. Адміністративне право України. – К.: Основи, 1994. – 154 с.
5. Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине. Учебное пособие. – Х.: «Одиссей», 2004. – 272 с.
6. Адміністративна відповідальність в Україні: Навч. посібник / За заг. ред. А.Т. Комзюка. – Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1998. – 78 с.
7. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие. – Х.: Одиссей, 1999. – 223 с.
8. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В.Богущий. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х.: право, 2013. – 656с.